

Raspodjela primanja s obzirom na razine obrazovanja

UDK: 378.2:331.2

doi: 10.3935/rsp.v17i2.925

U Hrvatskoj se javljaju novi trendovi pri odabiru srednje škole ili upisa na fakultete. I u ovo vrijeme krize i suženih mogućnosti zapošljavanja nastavio se pad broja upisanih u trogodišnje strukovne srednje škole, dok je čak 99% maturanata gimnazija i 91% polaznika četverogodišnjih strukovnih škola odlučilo izaći na državnu maturu i prijaviti se za visoko obrazovanje. Razlikuju li se naši mladi po tome od onih u razvijenim zemljama?

U ovom malom prikazu pokazujemo da se mlade osobe ponašaju vrlo racionalno – odnosno traže ona zanimanja i obrazovne razine koje im omogućavaju lakše zaposlenje i bolja primanja, pa su po tome sve sličniji svojim vršnjacima u razvijenim zemljama. U tekstu prikazujemo raspodjelu primanja s obzirom na razine obrazovanja u zemljama članicama Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD-a).

Ulaganje u ljudski kapital u posljednje je vrijeme predmet rasprava o ekonomskoj politici kao jedan od važnih čimbenika za stvaranje suvremenih gospodarstava utemeljenih na znanju (Barro i Sala-i-Martin, 1995.; Bassani i Scarpetta, 2001.; European Commission, Directorate General Press and Communication, 2002.). Značajna odrednica ulaganja u ljudski kapital je povrat od obrazovanja, odnosno razlika u plaćama između pojedinih obrazovnih razina (Ashenfelter and Oosterbeek, 1999.). Ulaganje u obrazovanje i ljudski kapital bitno je jer omogućava veću produktivnost i konkurentnost gospodarstva, a olakšava i restrukturiranje gospodarstva, ublažava

probleme siromaštva, nezaposlenosti i socijalne isključenosti.

Plaće nisu isključivi cilj i sredstvo za ostvarivanje radnih napora, ali se bez sumnje ne smije zanemariti njihov značaj. Promjene u ponudi i potražnji rada mogu uvjetovati promjene u razini nadnica i plaća. Ako poraste potražnja za proizvodom tvrtke - tako da su kupci voljni platiti više za dobiveni proizvod ili uslugu - svaka tvrtka u gospodarskoj grani može povećati svoj profit zapošljavajući više radnika, iako je pritom potrebno pružiti (razmjerno) više plaće kako bi se privukli zaposleni iz drugih tvrtki. Naravno, javit će se smanjivanje razine plaća ako je gospodarska grana u teškoćama i smanjuje se potražnja za njezinim proizvodom, što potiče zaposlene da traže posao u propulzivnim gospodarskim granama. Tako se radni resursi usklađuju u skladu sa strukturnim promjenama koje se događaju na tržištu.

Sličan je i mehanizam prilagodbe obrazovne i kvalifikacijske strukture radne snage. Ako potražnja za kvalificiranim radnicima nadmašuje njihovu ponudu, rastu relativne plaće kvalificiranih radnika, što izravno potiče zaposlene na dodatno obrazovanje i usavršavanje. Nadalje, ako zaposleni stječu bolje obrazovanje i kvalifikacije (jer su, na primjer, porasle dotacije za obrazovanje), povećat će se relativna ponuda kvalificiranih radnika, a istodobno će se smanjiti relativna ponuda nekvalificiranih radnika. Tako se smanjuje razlika između plaća kvalificiranih i nekvalificiranih radnika pa se narušavaju poticaji za dodatno obrazovanje i usavršavanje.

Promjene u ponudi i potražnji rada koje nisu jednake za sve zemlje mogu uvjetovati različite razine i kretanja plaća između pojedinih razvijenih gospodarstava. U posljednjih dvadeset godina zabilježen je porast premija za obrazovanje u tržišnim gospodarstvima što se pripisuje brzom tehnološkom razvoju, a u tranzicijskim je zemljama tijekom posljednjeg desetljeća zabilježena brza konvergencija premija na obrazovanje od egalitarnih platnih struktura prema platnim strukturama kakve postoje i u razvijenim tržišnim gospodarstvima (Psacharopoulos i Patrinos, 2004. ; Šošić, 2003.).

U nekim se zemljama tijekom 1970-ih i 1980-ih očitivalo povećanje razlike među plaćama (na primjer, u Danskoj, Švicarskoj, Velikoj Britaniji i SAD-u), u drugima se smanjilo (Francuskoj, Italiji i Švedskoj), dok se u pojedinim zemljama stanje gotovo i nije mijenjalo. Naravno, kretanja iz pojedinog razdoblja mogu se prekinuti ili potpuno preokrenuti u idućem, ovisno o ishodu »utrke« između rasta ponude obrazovanih radnika i potražnje za tim radnicima. Tako u novije vrijeme ubrzani tehnološki razvoj utječe na brz rast potražnje za kvalificiranim radnicima što povećava premije za obrazovanje općenito, a posebno za poznavanje rada s računalima, koje su penetrirale na mnoga radna mjesta (Flanagan, 1992.).

Teorija ljudskog kapitala ulaganje od obrazovanja promatra kao rezultat dobrovoljne odluke pojedinaca koji očekuju određeni povrat za ulaganje vremena i sredstava. U tablici 1. prikazuje se raspodjela primanja među osobama 25-64 godine starosti za 21 članicu OECD-a. Raspodjela je prikazana za ukupno stanovništvo.

Medijalni¹ podaci o raspodjeli primanja između osoba slične razine obrazovanja pružaju bolje informacije od onih koje se mogu dobiti upotrebom prosječnih primanja (aritmetičke sredine) na koja jako može utjecati mali broj pojedinaca s vrlo niskim ili vrlo visokim primanjima.

U izvornom dokumentu OECD-a postoji pet kategorija raspodjele primanja u rasponu od »jednako ili ispod polovice medijana« do »više od dvostrukog iznosa medijana«. Zbog lakšeg praćenja, kategorije »manje od polovice medijana« i »više od polovice medijana« zbrojili smo u obilježje »manje od medijana« (uvjetno manje od prosječne plaće ili ispodprosječno plaćeni). Više od medijana, ali manje od 1,5 medijana uvjetno predstavlja prosječno plaću. Dvije najbolje plaćene kategorije (više od 1,5 medijana ali manje od 2 medijana i više od 2 medijana) u stupcu su označene kao bolje i jako dobro plaćeni radnici.

Na primjer, za Australiju broj 20,4% u redu »niže srednje obrazovanje«, a u koloni »više od medijana, ali manje od 1,5 medijana« znači da 20,4% Australaca u dobi 25-64 koji su završili niže srednje obrazovanje (ispod višeg srednjeg obrazovanja) imaju primanja prije plaćanja poreza u iznosu jednakom ili iznad medijana, ali manje od 1,5 medijana plaća svih Australaca u dobi 25-64 godine starosti koji su u nacionalnom istraživanju tijekom referalnog razdoblja ostvarivali primanja od rada. Na nacionalnoj razini u Australiji nešto više od polovice zaposlenih (51%) ima ispodprosječnu plaću, čak 70% osoba sa srednjim obrazovanjem i tek 27,5% osoba s tercijskim obrazovanjem tipa A².

¹ Medijan se uzima jer je za razliku od srednje vrijednosti (aritmetičke sredine) puno manje osjetljiv na ekstremne - jako velike ili jako male vrijednosti.

² Prema OECD-u (2007.) tercijsko obrazovanje tipa A (ISCED 5A) čine u najvećoj mjeri programi visokog obrazovanja usmjereni na stjecanje obrazovanja s visokim zahtjevima poput medicine, stomatologije ili arhitekture. Obično se radi o obrazovnim programima koji traju najmanje tri godine, ali uglavnom traju četiri ili pet godina. Tercijsko obrazovanje tipa B (ISCED 5B) čine obično programi kraćeg trajanja nego programi A i usmjereni su na praktična, tehnička ili strukovna znanja namijenjena za izravni ulazak na tržište. Većina tih programa traje dvije godine.

Iako postoje značajne razlike između promatranih članica OECD-a, podaci nedvojbeno pokazuju da u većini zemalja udio osoba u nižim dohodovnim razredima opada s porastom razine obrazovanja. To na drugi način potvrđuje dobro poznatu spoznaju o pozitivnoj povezanosti razine dohotka i razine ostvarenog obrazovanja.

Od svih osoba s obrazovnom razinom ispod više sekundarne³ više od četiri petine ostvaruje ispodprosječna primanja u Češkoj Republici, Švicarskoj, Velikoj Britaniji i SAD-u. S druge strane približno svaka

šesta takva osoba u Italiji je u razredu dobro plaćenih (više od 1,5 medijana) tako da bi i to mogao biti signal kako se u Italiji obrazovanje ne isplati previše, što spominje i Oppedisano (2007.).

Ipak, uočava se da i na višim razinama obrazovanja postoje pojedinci koji su u nižim dohodovnim skupinama što ukazuje da su oni ostvarili razmjerno mali povrat od ulaganja u obrazovanje. Stanje je posebno nepovoljno u Švicarskoj i Kanadi gdje 35,8% i 33,1% osoba s tercijarnim obrazovanjem tipa A ima primanja manja od medijalnih.

Tablica 1.

Raspodjela stanovništva u dobi od 25 do 64 godine starosti prema razini primanja i obrazovanja

		Razina prihoda		
		Manje od medijana	Više od medijana ali manje od 1,5 medijana	Više od 1,5 medijana
Članice OECD-a		%	%	%
Australija (2001.)	Bez završene srednje škole	70,4	20,4	9,1
	Srednje obrazovanje (uključuje postsekundarno usavršavanje)	50,1	30,8	19,0
	Stručno tercijarno obrazovanje	43,5	30,0	26,5
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	27,5	28,7	43,8
Belgija (2003.)	Bez završene srednje škole	70,3	26,2	3,6
	Srednje obrazovanje (uključuje postsekundarno usavršavanje)	58,3	33,9	7,8
	Stručno tercijarno obrazovanje	38,5	48,7	12,7
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	20,0	39,2	40,8
Kanada (2003.)	Bez završene srednje škole	67,7	16,5	15,8
	Srednje obrazovanje (uključuje postsekundarno usavršavanje)	54,5	22,9	22,5
	Stručno tercijarno obrazovanje	46,9	22,9	30,1
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	33,1	18,1	48,9
Češka Republika (2004.)	Bez završene srednje škole	83,3	14,2	2,4
	Srednje obrazovanje (uključuje postsekundarno usavršavanje)	54,2	35,0	10,8
	Stručno tercijarno obrazovanje	36,9	39,4	23,7
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	10,9	39,9	49,2

³ Prema OECD-u (2007.) više srednje (sekundarno) obrazovanje (ISCED 3) je približni ekvivalent završenog našeg srednjeg obrazovanja u trajanju od 4 godine. Ulazna dob učenika je obično oko 15, 16 godina starosti.

		Razina prihoda		
		Manje od medijana	Više od medijana ali manje od 1,5 medijana	Više od 1,5 medijana
Danska (2003.)	Bez završene srednje škole	68,8	24,0	7,2
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	48,1	36,0	15,9
	Stručno tercijarno obrazovanje	34,7	37,7	27,7
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	30,9	35,1	33,9
Finska (2003.)	Bez završene srednje škole	62,8	27,5	9,7
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	58,2	31,1	10,7
	Stručno tercijarno obrazovanje	41,4	39,5	19,1
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	26,5	27,1	46,4
	Sve razine obrazovanja	50,0	31,1	18,9
Francuska (2004.)	Bez završene srednje škole	69,1	23,3	7,7
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	55,1	31,9	13,0
	Stručno tercijarno obrazovanje	31,5	41,0	27,5
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	20,7	32,1	47,3
Njemačka (2004.)	Bez završene srednje škole	63,8	29,5	6,7
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	56,9	30,0	13,2
	Stručno tercijarno obrazovanje	40,5	28,7	30,8
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	31,7	24,1	44,1
Mađarska (2004.)	Bez završene srednje škole	80,0	15,6	4,3
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	55,8	25,9	18,3
	Stručno tercijarno obrazovanje	32,2	34,2	33,5
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	9,0	21,9	69,0
Irska (2002.)	Bez završene srednje škole	65,2	23,9	11,0
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	51,8	26,0	22,2
	Stručno tercijarno obrazovanje	43,7	28,7	27,5
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	23,0	21,4	55,5
Italija (2002.)	Bez završene srednje škole	61,8	22,2	16,0
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	45,1	29,3	25,7
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	26,7	27,4	45,9
Koreja (2003.)	Bez završene srednje škole	74,3	19,0	6,7
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	50,6	29,6	19,8
	Stručno tercijarno obrazovanje	45,3	31,0	23,7
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	26,1	29,7	44,1

		Razina prihoda		
		Manje od medijana	Više od medijana ali manje od 1,5 medijana	Više od 1,5 medijana
Luksemburg (2002.)	Bez završene srednje škole	72,2	21,6	6,2
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	54,5	28,0	17,5
	Stručno tercijarno obrazovanje	29,2	41,7	29,0
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	14,4	36,6	49,0
Nizozemska (2002.)	Bez završene srednje škole	64,8	29,0	6,3
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	53,9	33,2	12,9
	Tercijarno obrazovanje	29,1	30,5	40,5
Novi Zeland (2004.)	Bez završene srednje škole	71,6	20,2	8,2
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	50,6	30,5	18,8
	Stručno tercijarno obrazovanje	48,6	30,0	21,5
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	30,2	29,3	40,5
	Sve razine obrazovanja	50,3	28,4	21,3
Norveška (2003.)	Bez završene srednje škole	67,3	25,6	7,1
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	57,0	30,6	12,5
	Stručno tercijarno obrazovanje	23,9	34,5	41,6
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	33,7	39,9	26,4
Poljska (2004.)	Bez završene srednje škole	71,4	21,0	7,6
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	53,2	29,1	17,7
	Stručno tercijarno obrazovanje	32,1	28,0	39,9
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	17,8	35,6	46,6
Španjolska (2004.)	Bez završene srednje škole	63,6	29,0	7,4
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	51,9	31,6	16,5
	Stručno tercijarno obrazovanje	51,6	30,6	17,7
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	26,1	33,2	40,6
Švedska (2003.)	Bez završene srednje škole	62,4	31,3	6,3
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	53,2	34,8	12,1
	Stručno tercijarno obrazovanje	43,7	39,6	16,6
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	30,5	36,6	32,8
Švicarska (2004)	Bez završene srednje škole	84,0	14,4	1,7
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	62,6	28,1	9,3

		Razina prihoda		
		Manje od medijana	Više od medijana ali manje od 1,5 medijana	Više od 1,5 medijana
Stručno tercijarno obrazovanje		36,0	37,4	26,6
Sveučilišno tercijarno obrazovanje		35,8	23,0	41,3
Velika Britanija (2004.)	Bez završene srednje škole	82,6	13,3	4,1
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	58,8	25,5	15,7
	Stručno tercijarno obrazovanje	42,5	28,8	28,8
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	22,0	24,9	53,0
SAD (2004.)	Bez završene srednje škole	83,3	10,8	5,8
	Srednje obrazovanje (uključuje post-sekundarno usavršavanje)	60,0	21,9	18,2
	Stručno tercijarno obrazovanje	49,1	24,2	26,7
	Sveučilišno tercijarno obrazovanje	30,8	22,0	47,3

Izvor: OECD, 2006.

Različiti autori (Lopez, Thomas i Wang, 2001.; World Bank, 2002.), ističu kako postoje mnogobrojni čimbenici - od razlika u institucionalnom okruženju do osobnih sposobnosti - koji vjerojatno utječu na razlike u primanjima osoba sličnih razina obrazovanja. Od institucionalnih odrednica, čini se da zemlje u kojima je određivanje nadnica više centralizirano imaju manji raspon iznosa nadnica zbog razmjerno visokog stupnja konvergencije različitih zanimanja i razina obrazovanja. Nadalje, razlika u ostvarenim dohocima također odražava činjenicu da osobe određene razine obrazovanja ne raspolažu u potpunosti znanjima i stručnostima koja se na tržištu rada cijene i nagrađuju, kao što se nagrađuje radno iskustvo. Radno iskustvo je u svakom slučaju značajan čimbenik koji najviše doprinosi razlikama u plaćama između približno jednakoobrazovanih osoba.

Nacionalne obrasce raspodjele primanja također određuju (ne)postojanje i razvijenost obrazovnih programa za odrasle te cjeloživotno učenje, kao i neke druge odrednice koje nisu izravno povezane

sa znanjima i stručnostima - poput spolne (rodne), dobne ili etničke diskriminacije te slijedom toga, razmjerna (ne)učinkovitost nacionalnog zakonodavstva i institucija u suzbijanju tih pojava.

Ipak, podaci pokazuju da se u svim zemljama razlika u ostvarenim primanjima smanjuje kako raste razina obrazovanja. Taj trend ima više mogućih objašnjenja, uključujući činjenicu da viša razina obrazovanja može potencijalnom poslodavcu pružiti brojnije informacije o sposobnostima određenog radnika, što omogućava snažniju povezanost obrazovanja i primanja. Stručnjaci OECD-a (2006.) navode da za osobe iste rase i spola preko polovice razlike u primanjima nije objašnjeno mjerljivim čimbenicima kao što su godine školovanja, ostvareno radno iskustvo, razina obrazovanja, zanimanja i dohoci roditelja i slično. Neki istraživači kao odrednice dohotka naglašavaju važnost takozvanih ne-kognitivnih obilježja - poput ustrajnosti, pouzdanosti i samodiscipline - koje poslodavci cijene i nagrađuju. Konačno sve se više ističe važnost kakvoće obrazovnog

sustava te posebice ranog odgoja i obrazovanja u razvoju tih obilježja.

Najkraće, iz izloženih se podataka jasno može zaključiti kako se u zemljama OECD-a obrazovanje itekako isplati jer su obrazovani znatno bolje plaćeni, iako postoje značajne razlike u povratku od obrazovanja. Ovakvi podaci zasad ne postoje za Hrvatsku, ali se i tu očituje porast premije od obrazovanja. Nestić (2009.) navodi kako su omjeri plaća u cjelokupnom gospodarstvu između osobe s visokom stručnom spremom i osobe bez kvalifikacija (NKV) porasli s 2,28 puta u 1996. godini na 2,65 u 2001. godini, a nakon toga se očituje blagi pad na 2,57 u 2006. godini.

U svakom slučaju, ovakva statistička praćenja i analize na temelju njih sigurno su važne za razmatranja obilježja pojedinog gospodarstva, određivanje mjera političkog i gospodarskog razvoja te za utvrđivanje odrednica poticaja ili demotivacije za nastavak obrazovanja i postizanje viših obrazovnih razina.

LITERATURA

- Ashenfelter, O., Harmon, C., & Oosterbeek, H., (1999). Empirical estimation of the school/earnings relationship - A review. *Labour Economics*, 6(4), 453-470. doi:10.1016/S0927-5371(99)00041-X
- Barro, J. R., & Sala-i-Martin, X., (1995). *Economic Growth*. New York: McGraw-Hill.
- Bassani, A., & Scarpetta, S., (2001.) Links between policy and growth: Evidence from OECD countries. *OECD Economics Department Working Papers*. Paris: OECD.
- Ben Mimoun, M., & Raies, A., (2008). *Human capital investment and growth: A dynamic education model*. *Journal of Business Affairs*, 1(2), 1-22.
- European Commission Directorate General Press and Communication (2002). *Towards a knowledge based Europe - The European Union and the information society*. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://europa.eu.int/comm/publications/booklets/move/36/en.doc>
- Lopez, R., Thomas, V., & Wang, Y., (2000). Addressing the education puzzle: The distribution of education and economic reforms. *World Bank Policy Research WP 2031*. Washington, DC: World Bank. Dostupno na mrežnoj stranici: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/1W3P/IB/2000/02/24/000094946_99031911111953/Rendered/PDF/multi_page.pdf
- Mincer, J. (1974). *Schooling, experience and earnings*. New York: Columbia University Press.
- Nestić, D., (2009). Plaće u Hrvatskoj: trendovi, problemi i očekivanja. U V. Franičević & V. Puljiz (ur.), *Rad u Hrvatskoj: pred izazovima budućnosti* (str. 165- 196). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Oppedisano V. (2007). *Higher education in Italy: parking lot or human capital investment?* Turin: University of Turin. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.aiel.it/bacheca/NAPOLI/D/oppedisano.pdf>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2006). *Education at a glance - OECD indicators*. Paris: OECD.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (2007). *The OECD Glossary of statistical terms*. Paris: OECD. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=5440>
- Psacharopoulos, G., & Patrinos, H. A. (2004). Returns to investment in education: A further update. *Education Economics*, 12(2), 111-134. doi:10.1080/0964529042000239140
- Šošić, V. (2003). Premija za obrazovanje i ulaganje u ljudski kapital u Hrvatskoj. *Financijska teorija i praksa*, 27(4), 439-455.
- World Bank (2002.) *Constructing knowledge societies: New challenges for tertiary education*. Washington, DC: World Bank.

Priredio:
Predrag Bejaković

